

Innsiktsfulle lesninger av seks tenkeres innlegg i det fjortende århundrets politiske debatt

BOKOMTALE: *The Avignon Papacy Contested* av Unn Falkeid er et spennende bokprosjekt hvor Falkeid belyser noen av de mest vesentlige kritikerne av Avignon-pavedømmet. Gjennom innsiktsfulle og spennende lesninger av seks tenkere som sjeldent leses sammen har Falkeid skrevet en bok som bør interessere et bredt utvalg lesere.

Av Rakel Igland Diesen, idéhistoriker og stipendiat ved Institutt for historiske studier, NTNU.

I *The Avignon Papacy Contested: An Intellectual History from Dante to Catherine of Siena* utforsker Unn Falkeid, professor i idéhistorie ved Universitetet i Oslo, noen av de mest vesentlige kritikerne av Avignon-pavedømmet, som varte fra 1307 til 1377. Det er et spennende og ambisiøst prosjekt Falkeid har fullført med denne boka, ikke minst fordi hun inkluderer kritikere som vanligvis ikke behandles som politiske tenkere, og tekstsjangere som gjerne blir oversatt i politisk idéhistorie.

Boka tar for seg litterære, politiske og visjonære tekster fra seks meget forskjellige forfattere som alle hadde til felles at de utfordret Avignon-pavedømmets sentralisering av makt og tok til orde for reform av kirken. Bokas narrativ utspiller seg i all hovedsak i tidsrommet mellom to viktige hendelser: pave Bonifacius VIII bulle *Unam Sanctam* fra 1302 og Katarina av Sienas død i Roma i 1380, etter at paven hadde returnert dit. Denne perioden gjenspeiles også i bokas praktiske tidslinje (s. 181). Falkeid argumenterer overbevisende for at den spesielle politiske situasjonen som Avignon-pavedømmet forårsaket i denne tidsperioden, ga grobunn for en politisk debatt som engasjerte store deler av det fjortende århundrets Europa og en politisk, intellektuell tenkning som gikk i nye og overraskende retninger.

I denne historiske og politiske konteksten skrev flere av Europas intellektuelle og lærde tekster som utfordret pavesetet og de politiske maktambisjonene som utviklet seg i sin mest ekstreme form i Avignon. I Falkeids bok møter vi seks av dem: Dante Alighieri (1265-1321), Marsilius av Padua (ca. 1275-ca. 1342), William av Ockham (ca. 1287-ca. 1347), Francesco Petrarca (1304-1374), Birgitta av Vadstena (1303-1373), og Katarina av Siena (1347-1380). Dette utvalget er interessant av flere grunner.

Med Avignon-pavedømmet som historisk bakteppe og blick for nye fortolkende perspektiver leser Falkeid et variert utvalg tekster. Hun har her valgt å ta med forfattere som vanligvis ikke er representert i politiske idéhistorier. Det gjelder spesielt de tre tenkerne vi møter i bokas siste halvdel: Petrarca, Birgitta av Vadstena og Katarina av Siena. Bokas forfatter er meget bevisst på det utradisjonelle i sine valg, og poengterer selv at det ikke er vanlig å inkludere disse tre i studier av senmiddelaldersk politisk tenkning.

Seks viktige tenkere fra det fjortende århundret

De seks forfatterne i Falkeids utvalg var uten tvil blant sin samtids skarpeste penner, men det var også mange og store ulikheter mellom dem. De levde høyst forskjellige liv, og løsningene de formulerte på sin samtids politiske utfordringer var definitivt ikke like. Hvilken pave de hadde å forholde seg til varierte, de hadde ulike motivasjoner for å skrive, virkemidlene de brukte var forskjellige, og tekstene deres spenner over et omfattende sjangerregister. Som Falkeid skriver i bokas introduksjon hadde de likevel et grunnleggende fellestrekk: De var sterkt kritiske til den voksende sekulære makten som preget pavedømmet i Avignon og motstandere av det pavelige monarkiet som utviklet seg der. Falkeid påpeker i tillegg at disse tenkerne var forbundet gjennom delte nettverk, felles bekjenskaper og erfaringer og at flere av dem sannsynligvis kjente til hverandres arbeider og kanskje også kan ha møtt hverandre. Selv om hver tenker har fått sitt eget kapittel, vever hun dem sammen i et gjennomgående grep, som går ut på å bruke både tenkere som er presentert i tidligere kapittel og sentrale metaforer som følger oss gjennom boka til å perspektivere og berike lesningene av nye tenkere.

I bokas introduksjon griper Falkeid umiddelbart leserens interesse og oppmerksomhet med en dramatisk fortelling om en gruppe fransiskanermunker, som under dekke av nattemørket, bryter sine løfter til paven i Avignon og i hemmelighet forlater byen. Videre redegjør Falkeid for den historiske konteksten bokas kritikere og tekster befant seg i. Deretter følger seks nummererte kapitler, det vil si ett for hver av utvalgets seks forfattere, i kronologisk rekkefølge etter når tekstene deres ble skrevet. I tillegg har boka en siste konkluderende del som peker framover mot utviklingen rundt og etter Katarina av Sienas død i 1380, det pavelige skisma (1378) og reformasjonen (1517).

LES OGSÅ: [Er metaforene et problem?](#) • [Rabia al-Adawiyya](#)

Første kapittel handler om Dante, og det er i all hovedsak to av hans tekster Falkeid fokuserer på: *Paradiso VI* fra *Divina Commedia* og hans politiske avhandling *Monarchia* (Om monarkiet), begge skrevet i 1317-1318. Neste kapittel fokuserer på Marsilius av Padua, spesielt på teksten *Defensor pacis* (Fredens forsvarer) fra 1324. Denne teksten leses også komparativt i lys av *Dantes Inferno VI*, og Dante kan slik sett sies å få noe større plass i Falkeids bok enn de andre tenkerne. Dette oppleves imidlertid ikke som ubalansert, nettopp på grunn av det tidligere nevnte grepet hvor Falkeid bringer med seg de allerede presenterte forfatterne videre i boka slik at leseren sitter igjen med et stadig mer detaljert og komplekst bilde av perioden og de politiske og kirkelige debattene.

I kapittelet om Marsilius stiller Falkeid spørsmålsteget ved tidligere forskeres entusiastiske lesninger av *Defensor pacis* som et tidlig uttrykk for moderne politisk tenkning. Hun peker på passasjer som plasserer teksten i sin historiske kontekst og viser den fram som et produkt av de konfliktene som eksisterte da den ble skrevet. Både her og ellers understreker hun at de politiske teoriene og løsningene som ble formulert av bokas tenkere, oppsto under bestemte historiske forhold og ble formulert som tilsvarende på konkrete problemer i forfatterens egen samtid. Bokas lesninger utgjør med andre ord et godt underbygget argument for at og hvordan politisk tenkning må fortolkes og forstås

i historisk kontekst.

LES OGSÅ: [Feminisme i middelalderen](#)

Den tredje forfatteren Falkeid introduserer, er William av Ockham og hans tekst *Breviloquium de principatu tyrannico* (1342). I dette kapitlet får leseren innsikt både i Ockhams tekst og i konflikten mellom Fransiskanerne og paven. Her utdypes Falkeid også den dramatiske fortellingen hun bruker som bokas åpning og anslag, det vil si fortellingen om gruppen av fransiskanermunker, deriblant Ockham, som rømte fra Avignon under dekke av nattemørket i 1328.

Et bredere utvalg av stemmer

I den siste halvdel av boka møter vi de tre tenkerne som vanligvis ikke blir inkludert i studier av senmiddelaldersk politisk tenkning: Petrarca, Birgitta av Vadstena og Katarina av Siena. Denne delen av Falkeids bok er etter min mening den mest spennende, dels på grunn av utvalget de inngår i og det kontekstuelle bakteppet de leses mot, og dels på grunn av en personlig interesse for spesielt Birgitta av Vadstena og Katarina av Siena. I denne boka har jeg gledet meg over å lese om dem som del av den større politiske diskursen i det fjortende århundret.

Det fjerde kapitlet er dedikert til Petrarca. Her er det primært et brev adressert til Cola di Rienzo, kjent som brev nummer 8 i samlingen *Lettere disperse*, som er i fokus, men Falkeid er også innom flere andre tekster om Petrarcas visjoner for Roma. En av dem er *Collatio laureationis*, som er full av litterære fragmenter fra antikkens poeter. I tillegg trekker Falkeid inn en tekst som ikke er Petrarcas, men avgjørende for å forstå den konteksten han skrev i, nemlig Anonimo Romanos (den anonyme romerens) *Cronica*.

I bokas siste kapitler leser Falkeid tekster av de mest produktive kvinnelige forfatterne i senmiddelalderen: Birgitta av Vadstena og Katarina av Siena. Falkeid er innom flere tekster fra Birgittas *Revelaciones*, men teksten som vies størst oppmerksomhet er et brev hun skrev rett etter sin ankomst i Roma i 1350. Der beskriver Birgitta en visjon hun hadde i kirken Santa Maria Maggiore i Roma, som da var preget av stor slitasje og strukturelle skader. I Birgittas visjon blir den et bilde på hele den katolske kirkens tilstand på dette tidspunktet. Katarina av Sienas tanker om den katolske kirkens tilstand og kritikken hennes av Avignon-pavedømmet finner Falkeid i hennes *Dialogo della divina provvidenza* (1378), og til dels i brev Katarina sendte.

LES OGSÅ: [Den store flokkens politikk](#) • [I krigens skygge og speil](#)

Både Birgitta av Vadstena og Katarina av Siena var viktige politiske aktører med store nettverk, begge fungerte også som pavens rådgivere. I denne boka møter leserne dem som sentrale og innflytelsesrike stemmer på 1300-tallets politiske arena, ikke bare som kvinnelige mystikere, slik de ofte presenteres. Falkeid er riktignok ikke den første som understreker viktigheten av det politiske arbeidet disse kvinnene utførte. F. Thomas Luongo har for eksempel skrevet omfattende om

Katarinas politiske liv. Falkeids nye grep er imidlertid å synliggjøre Birgitta og Katarina som politiske tenkere ved å sammenstille dem med personer som Marsilius, Dante og Ockham. Slik oppnår hun å framheve dem som sentrale aktører som brukte sin politiske makt på kreativt vis.

For denne leseren har det vært et lite skår i leseleden at Harvard University Press bruker sluttnoter. Det opplever jeg som tungvint og til tider irriterende. Ettersom alle notesidene i slutten av boka har en topptekst med opplysninger om hvilke sider notene står til, er det likevel relativt enkelt å finne fram og sjekke notene fortløpende. Siden Falkeid har lagt mye spennende stoff i notene, er de absolutt verdt å oppsøke.

En bok som mange bør unne seg gleden av å lese.

Med denne boka har Unn Falkeid belyst en av de mest sentrale konfliktene i det fjortende århundrets Europa gjennom innsiktsfulle og spennende lesninger av seks tenkere som vanligvis ikke sidestilles eller leses sammen. Uten å etterlate noen som helst tvil hos leseren, demonstrerer hun at det ikke bare er fruktbart, men også helt nødvendig å orientere seg i et mer omfattende utvalg av sjangre og tenkere enn det som har vært vanlig for å få tilgang til senmiddelalderens politiske tenkning. Falkeids bok, som er breddfull av kunnskap, bør være interessant for lesere med interesse for renessansen, middelalderen, politisk idéhistorie, tidlige kvinnelige forfattere, tidlige humanister, pavesetets historie og en mengde andre temaer.

Flere av de 1300-tallstenkerne Falkeid belyser i denne boka, har hun også arbeidet med i andre sammenhenger. Hun har både skrevet og redigert bøker om Dante og Petrarca, og hun er medredaktør i en antologi om Katarina og Birgitta som skal publiseres senere i år. Det er derfor ikke overraskende at Falkeid åpenbart har særdeles god innsikt i aktørene så vel som den historiske perioden hun skriver om. Når hun her konsentrerer seg om seks tenkere i stedet for en, oppleves dette ikke som fragmentert eller springende. Falkeid gir tvert om et helhetlig og nyansert bilde av kritikken mot pavedømmet i Avignon, og leserens forståelse av perioden berikes av bredden i utvalget av tenkere og teksttyper. Boka er dessuten svært velskrevet, og den har et overkommelig omfang som ikke bør skremme noen fra å plukke den opp. *The Avignon Papacy Contested* er rett og slett en bok som mange bør unne seg gleden av å lese, i sin helhet – fra perm til perm.